

Usporedba kaznenih politika Hrvatske, Slovenije i Srbije

Anić, Luka Ivan

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:987415>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-14**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Preddiplomski studij politologije

Luka Ivan Anić

Završni rad

Usporedba kaznenih politika Hrvatske, Slovenije i Srbije

Mentor: Krešimir Petković

Zagreb, 2024.

Sadržaj:

Uvod.....	3
Razvoj kaznene politike Jugoslavije.....	4
Kaznena politika Hrvatske.....	6
Kaznena politika Slovenije	10
Kaznena politika Srbije	13
Usporedba kaznenih politika Hrvatske, Slovenije i Srbije	18
Zaključak	24
Literatura.....	25

Uvod

Politički događaji na prostoru bivše Jugoslavije 1990-ih godina bili su poprilično burni a rezultirali su nasilnim raspadom države na više manjih, neovisnih država. Nekadašnju kaznenu politiku Jugoslavije, koja je uključivala niz specifičnosti kao što su smrtna kazna i verbalni delikt, neovisne su države nastavile razvijati svaka na svoj način. Ovaj će se tekst pozabaviti razvojem kaznenih politika Hrvatske, Slovenije i Srbije. Naglasak ovog teksta biti će stavljen na način na koji su države, pod određenim utjecajima, mijenjale određene stavke kaznenih politika bivše Jugoslavije.

Cilj ovog istraživanja je analizom povijesnog razvoja, ali i sadašnjeg stanja kaznenih politika i kaznenih zakonodavstava Hrvatske, Slovenije i Srbije odgovoriti na sljedeća istraživačka pitanja: koje se zakonodavstvo najviše udaljilo od kaznene politike Jugoslavije, koji su sve utjecaji oblikovali kaznene politike navedenih država te koje su to sličnosti i razlike koje odlikuju kaznena zakonodavstva i kaznene politike ovih država? Svrha odgovora na ova istraživačka pitanja je opovrgnuti ili potvrditi glavnu tezu ovog istraživanja koja glasi: bez obzira na specifičnosti uvjeta stjecanja neovisnosti, odnos prema Europskoj uniji i intenzitet izmjena vladajućih stranki, kaznene politike Hrvatske, Slovenije i Srbije drastično se ne razlikuju. Očekivani rezultat ovog istraživanja je prepoznati čimbenike koji su utjecali na razvoj i sadašnje stanje kaznenih politika Hrvatske, Slovenije i Srbije, prepoznati sličnosti i razlike te razjasniti najvažnije od njih.

Rad će se sastojati od nekoliko dijelova. Nakon uvoda, prikazat će se specifičnosti kaznene politike Jugoslavije da bi se potom prešlo na tri djela koja opisuju razvoj i specifičnosti svake kaznene politike, kaznenog zakona pa čak i najvažnijih događaja za kaznenu politiku Hrvatske, Srbije i Slovenije. U središnjem dijelu teksta, sličnosti i razlike između ove tri države analizirat će se na način da će se kao nezavisne varijable koje utječu na promjenu kaznenog zakonodavstva koristiti odnos države prema Europskoj Uniji, odnos političkih snaga u zemlji, te trajanje rata 1990-ih godina.

Razvoj kaznene politike Jugoslavije

Iako je ovaj režim nastao već 1918. godine, može se reći kako je kazneno zakonodavstvo, i kaznena politika Jugoslavije započela je 29. siječnja 1929. godine kada je Kraljevina Jugoslavija objavila kazneni zakon. Ovaj zakon rađen je ponajprije po uzoru na njemačke zakone toga vremena. Njemački utjecaj na kaznenu politiku Jugoslavije traje sve do Drugog svjetskog rata. Raspadom Kraljevine SHS prestaje važiti zakon iz 1929. godine. 1942. godine donose se Fočanski propisi. Riječ je o prvim kodificiranim odredbama na području Jugoslavije nakon 1929., koji su kasnije poslužili kao temelj za ostale jugoslavenske kaznene zakone. Kaznena politika Socijalističke narodne republike Jugoslavije počela se razvijati nakon Drugog svjetskog rata, kada je ova država počela postojati u obliku federacije pod imenom Federativna Narodna Republika Jugoslavija (Bingulac, 2017: 51-52).

Krajem Drugog svjetskog rata u Jugoslaviji se formiraju narodni sudovi. Kada spominje djelovanje narodnih sudova, ovaj tekst govori ponajprije o formalnoj politici i „nepolitičkim slučajevima“, iako, zbog specifičnosti uvjeta pod kojima su se ovi sudovi formirali i njihova odnosa prema političkim neprijateljima, ovu je granicu doista teško povući. Glavna zadaća narodnih sudova, prema Gjupanovichu (1958), bila je štititi demokratske institucije ove države, čuvati njene građane, jamčiti im slobodu i prava ali i osigurati da se građani ponašaju u skladu sa zakonima te ispunjavaju sve dužnosti koje im je država namjenila. Vrlo je važno naglasiti kako u Jugoslaviji nije vrijedila klasična raspodjela vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudsku te kako samim time jugoslavenski sudovi nisu odlučivali neovisno nego su bili samo još jedan kotačić u snažnom državnom mehanizmu (Gjupanovich 1958: 1-4). 1945. godine donesen je zakon o vrstama kazni u kojemu su navedene svi načini na koji je osoba koja je prekršila zakone mogla odgovarati.

Ovaj zakon je osim i danas aktualnih kazni kao što su novčana kazna ili kazna zatvora predviđao i neke sankcije koje su iz perspektive demokratske države u 21. stoljeću u najblaže rečeno kontroverzne. Tako su se na popisu zakonskih kazni, koje se u Jugoslaviji vrijedile gotovo do njenog kraja, našla smrtna kazna, gubitak državljanstva, protjerivanje te kazna zatvora s teškim radom. Kazneni zakon iz 1947. još je preciznije uredio načine kažnjavanja te je propisivao tri vrste kazni; „novčane kazne, zdravstveno zaštitne mjere te korektivne mjere“ (Bingulac, 2017: 54). Zakonom iz 1947. izmjenile su se neke sankcije. Kazna prisilnog rada iz 1945. mogla se preinačiti u kaznu zatvora, ili u novčanu kaznu, dok se gubitak prava protegnuo na čitav niz građanskih i privatnih prava kao na primjer gubitak roditeljskih prava, prava na

javni nastup, oduzimanje javnih počasti ili pak zdravstvenog osiguranja (Bingulac, 2017: 52-55).

Sljedeća velika promjena u kaznenom zakonodavstvu Jugoslavije događa se 1951. godine kada se donosi novi jugoslavenski Kazneni zakon. Kako navodi Donnelly (1952), ovaj je zakonik bitan zbog toga što se radi o „suvremenom primjeru kodifikacije“ (Donnelly, 1951: 510). Ono što je prema Donnellyju još bitnije činjenica je da je ovaj zakonski tekst rabljen direktno kao mehanizam kojim se vršio nadzor i pritisak nad stanovništvom te koji je služio očuvanju državnih institucija s jedne, ali i dominacije države nad svim sferama društva s druge strane (Donnelly, 1951: 510-516). Zakon iz 1951. razlikovao se od zakona iz 1945. godine u nekoliko točaka. Prvenstveno, u novom zakonu smanjen je broj mogućih sankcija sa 12 na 7, gdje je kao najstroža sankcija još uvijek dominirala smrtna kazna, pa zatim kazna strogog zatvora

Nadopunom zakona 1959. jugoslavensko zakonodavstvo uvodi još jednu vrstu kaznenih sankcija, a riječ je o sudskoj opomeni. Sudska opomena služila je kao alternativa za kaznena djela za koje je propisana novčana kazna ili kazna do jedne godine zatvora. Dopunom zakona iz 1959. godine broj propisanih sankcija za kaznena djela smanjen je na pet; „zatvor, strogi zatvor, smrtna kazna, oduzimanje imovine te novčana kazna“ (Bingulac 2017.: 56). Dopune kaznenog zakona 1959. i 1962 godine kao svoj glavni cilj imale su smanjenje broja kaznenih djela, promjenu svijesti počinitelja te najvažnije, obeshrabenje drugih možebitnih počinitelja svih kaznenih djela. Sam zakon Kazneni zakon SFR Jugoslavije govori kako su tri glavne svrhe kažnjavanja „sprečavanje učinioca da čini krivična dela i njegovo prevaspitavanje; vaspitni uticaj na druge da čine krivična dela te jačanja morala socijalističkog samoupravnog društva i uticaj na razvijanje društvene odgovornosti i discipline građana“ (Krivični zakon, 1951: 187). Glavni dokaz da je tomu tako već je spomenuto smanjenje broja kaznenih sankcija, te uvećanje odgojno popravnih mjera (pogotovo među maloljetnicima) te uvođenje novčane kazne i prekršaja (Bingulac, 2017 55-57). Kako je već navedeno, komunistička Jugoslavija nije nje govala trodiobu vlasti što je, posljedično, utjecalo i na zakonodavnu politiku, kako Jugoslavije, tako i država koje su je činile. Uzelac navodi kako je upravo ovaj moment u provedbi jugoslavenskog zakonodavstva doveo do toga da su u Jugoslaviji postojala dva kanala rješavanja sporova, jedan neformalniji na partijskoj razini, i formalni sudbeni (Uzelac, 2001: 5).

Kaznenim zakonom Socijalističke savezne republike Jugoslavije iz 1976. godine započela je treća faza razvoja jugoslavenske kaznene politike. Važno je napomenuti da od 1977. godine

više ne postoju unificirani jugoslavenski kazneni zakonik nego postoje, poprilično slični, zakonici 6 republika i 2 posebna teritorija, tzv. autonomne pokrajine. Taj je zakonik uveo dotad u Jugoslaviji neviđenu vrstu sankcije (uz već postojeću sudsku opomenu); uvjetnu kaznu. Svrha uvjetne kazne, kao i sudske opomene je da se počinitelji koji su počinili manje ozbiljna djela, ne sprovedu odmah u zatvor nego se odredi takozvani rok kušnje u kojem počinitelj ne smije počinuti novo kazneno djelo. Ako u roku kušnje počinitelj počinu novo kazneno djelo, ili izbjegne počinuti neku drugu sudskim putem propisanu radnju (isprika, povrat ukradenog) sprovodi se na izdržavanje zatvorske kazne (Krivični zakon, 1976: 8). Jedno od razlika u odnosu na prijašnji zakon je taj što se broj kazni opet smanjio za jedan, izbacujući tako kaznu strogog zatvora (Bingulac, 2017: 57-59; Krivični zakon, 1976). Jedan od najkontroverznijih članova ovog zakona zasigurno je član 133 „Pozivanje na nasilnu promjenu ustavnog uređenja“ (Krivični zakon, 1976:22) ili kolokvijalno nazivani verbalni delikt. Iako je riječ o široj pojavi, odnosno više članaka koji govore o ovom kaznenom djelu, članak 133 postao je sinonim za ovo kazneno djelo. Verbalni delikt bilo je kazneno djelo iznošenja bilo kakvih izjava koji bi na bilo koji način bili u protivnosti sa tadašnjom državom. Ovaj član zakona poprilično se zloupotrebljavao pa su ga kršili i pojedinci koji su pričali viceve ili pjevali određene pjesme. Tematiku verbalnog delikta, te uopće mogućnost da se pojedinca kazni i proglasi državnim neprijateljem zbog vica, pjesme ili nekoliko psovki izrečenih u afektu vrlo je zorno opisao Ivica Miškulin u svojoj knjizi „Usta širom Zatvorena“ (Miškulin, 2021). godine. Nakon raspada SFR Jugoslavije 1992. godine, ovaj zakonik preuzela je njena sljednica Savezna republika Jugoslavija (Bingulac, 2017: 59). Nakon kratkog povijesnog razvoja kaznene politike Jugoslavije, ovaj tekst će se, prije usporedbe pozabaviti razvojem hrvatske, slovenske i srpske kaznene politike nakon raspada Jugoslavije.

Kaznena politika Hrvatske

Hrvatska kaznena politika započinje mnogo prije nego prethodno objašnjena kaznena politika Jugoslavije. Republika Hrvatska dugi je period svoje povijesti provela kao dio državnih zajednica, te je logično da je svaka zajednica ostavila ponešto svog nasljeđa u kaznenoj politici Hrvatske. Austro-Ugarska Monarhija je, kako navodi Uzelac (2001), znatno utjecala na hrvatsku kaznenu politiku i zakonodavstvo. Jedan od važnijih razloga da je tomu tako je i činjenica da se velik broj hrvatskih pravnika školovao van tadašnje Jugoslavije, u Beču i ostalim europskim metropolama. Kao posljedicu nekadašnje zakonodavne i pravne dominacije, Hrvatska još uvijek njeguje određene germanske sudske prakse i obilježja kaznene politike godinama nakon raspada ove monarhije. Ulaskom Hrvatske u Kraljevinu SHS započinje

razdoblje velikog broja utjecaja na kazneni zakon i kaznenu politiku. Uzelac navodi kako je, osim mađarskog i austrijskog utjecaja, tih godina vidljiv utjecaj talijanskog zakonodavstva na područje Dalmacije. To pokazuje kako je Hrvatska, ali i cijela država SHS bila podjeljena na više sastavnica koje su, većim ili manjim intenzitetom, prihvaćale kaznene i sudske prakse kulture koja je u to vrijeme bila najdominantnija na određenom prostoru (Uzelac, 2001: 3-6).

Kako je već ranije pobliže objašnjen tok razvoja jugoslavenskog kaznenog prava i kaznene politike, u djelovima u kojima se ovaj tekst bavi razvojem kaznene politike Hrvatske, Slovenije i Srbije manje će se govoriti o razdoblju Jugoslavije a puno više o razdoblju od njezinog kraha pa do posljednjih reformi pravosuđa tri promatrane države. Razlog tomu je što je razvoj jugoslavenskog kaznenog sustava i kaznene politike išao razmjerno jednako u sve tri republike, s obzirom da su tih godina činile jedinstvenu državu. Nakon odcjepljenja od SFR Jugoslavije, Hrvatska je najprije donijela „zakon o preuzimanju Krivičnog zakona SFRJ“ koji se od tada zvao „Osnovni krivični zakon Republike Hrvatske“ (Grozđanić, Škorić, 2006: 824). Kako je Hrvatska što prije željela raskinuti sve veze sa bivšom državom, 1997. je godine ostvarena prva reforma kaznenog zakona i kaznene politike koja je kao krajnji cilj imala predstavljanje novog hrvatskog kaznenog zakona koji je stupio na snagu 1. 1. 1998.

Grozđanić i Škorić (2006) navode kako je novi hrvatski kazneni zakon ublažio i umanjio sankcije u odnosu na zakone SFR Jugoslavije. Dalje navode kako je primarni razlog tomu povratak zapadnoeuropskim vrijednostima koje počivaju na ljudskim pravima, ublažavanju kaznenopravne represije te stavljanju naglaska penalizacije na preodgoj pojedinca i mogućnost resocijalizacije i povratka u društvo. Zakon iz 1997. tako je usvojio je sudsku praksu mnogih drugih europskih sudova, te je propisivao blaže kazne u odnosu na jugoslovenski kazneni zakon. Također, novi je zakon propisao gornju granicu za svako kazneno djelo te je tako ukinuta praksa da se svakim ponavljanjem kaznenog djela, kazna pooštrava. Nadalje, novi je zakon uvriježio sve češće korištenje alternativa kazni zatvora za lakša kaznena djela (Grozđanić, Škorić: 821-823). Kazna zatvora za blaža i nenasilna kaznena djela mogla se preinačiti u novčanu kaznu ili kaznu rada za opće dobro na slobodi, što Grozđanić i Škorić objašnjavaju utjecajem Ustava, povelja o ljudskim pravima te „tumačenjem pojma pravne države ili vladavine prava“ (Grozđanić, Škorić, 2006: 822).

Iako su zakonom iz 1997. godine poprilično ublažene sankcije, i drugi uvjeti kažnjavanja s obzirom na kazneni zakon koji je u Hrvatskoj vrijedio za vrijeme Jugoslavije, početak 2000-ih godina donio je nove promjene ali u drugom smjeru. 2003. godine vlada Ivice Račana

promjenila je kazneni zakon i uvela kaznu doživotnog zatvora za 20 najtežih kaznenih djela no kasnije je ova promjena srušena pred Ustavnim sudom zbog toga što u Saboru nije izglasana na odgovarajuć način (Hrvatski Sabor, 2003). 2004. donesen je Zakon o izmjenama i dopunama kaznenog zakona iz 1997. te je tim tekstom započelo pooštavanje nekih sankcija i uvjeta kažnjavanja. Kazne zatvora rastu gotovo na razinu onih iz jugoslavenskog zakona a pooštruju se i uvjeti zastare, uvjetnom otpustu, uvjetnoj osudi te drugim sigurnonim mjerama i praksama. Posebno je zanimljiv dio teksta u kojem se govori o distinkciji sudske i zakonske mogućnosti propisivanja uvjetne osude. Naime, prije 2004. godine postojala je mogućnost samog suca da u određenim okolnostima smanji zatvorsku kaznu ili ju čak zamjeni uvjetnom kaznom, iako su u pitanju teža kaznena djela. Nakon pooštavanja represije kaznenog zakonodavstva, sudac više nije u mogućnosti po svojoj savjesti smanjiti kaznu zatvora ili presuditi uvjetnu kaznu za kaznena djela kojima je propisana kazna zatvora do deset godina. Nakon druge reforme kaznenog zakonodavstva, smanjenje kazne ili donošenje uvjetne presude može se desiti jedino ako su zakonom propisane okolnosti pod kojima je moguće pronaći olakotnu okolnost za određeno kazneno djelo (Grozđanić, Škorić, 2006: 823-831).

Također, vrlo zanimljiv moment ove reforme je i zamjena novčane kazne zatvorskom u većini kaznenih djela za koje je propisana kazna zatvora do tri godine. Iako je novčana kazna kao primarna za određena kaznena djela poprilično raširena u svjetskim kaznenim zakonodavstvima, u Hrvatskoj ovaj princip nije dao rezultata. Novčana kazna kao primarna kazna ustalila se samo na prekršajima, dok je u većini kaznenih djela ovaj način penalizacije zamjenjen isključivo kaznom zatvora, s mogućnošću propisivanja uvjetne kazne. Grozđanić i Škorić (2006) postavljaju legitimno pitanje je li stroža novčana kazna (propisana prema dnevnom dohotku pojedinca) ili uvjetna osuda? Bilo kako bilo kazneno zakonodavstvo Republike Hrvatske odabralo je kaznu zatvora (uz uvjetnu osudu) kao primarni način sankcioniranja kaznenih djela (Grozđanić; Škorić, 2006: 829-831).

Posljednja važnija promjena u hrvatskom kaznenom zakonodavstvu bile su kasne 2000. godine. Treći val kaznenopravnih reformi započeo je 2008. godine kada je donesen Zakon o kaznenom postupku. Bošković i Pavlović (2016) navode kako je ovim zakonom napravljeno niz promjena s obzirom na prethodni postupak. Prvenstveno, ukinuta je nekad korištena institucija istražnog sudca kao osobe koja nadzire istragu, umjesto toga, Zakon iz 2008. uvodi čak tri osobe u istražni postupak. Državni odvjetnik najvažnija je osoba istražnog postupka koja rukovodi istragom od trenutka kada je potpisan nalog o početku istrage. Sudac istrage osoba je koja provodi određene sudske mjere u tijeku istrage, kao što su nalog za pretres i

pritvor. Posljednja osoba od iznimne važnosti za istražni postupak je istražitelj, policijski službenik koji provodi istragu. Istražni postupak ima dvije faze, prethodni postupak i istragu a istraga se prema zakonu provodi za kaznena djela za koja prijeti kazna zatvora veća od 5 godina (Bošković, Pavlović, 2016: 198-204).

Reforma kaznene politike u Republici Hrvatskoj završena je donošenjem novog kaznenog zakona. Zakon je donesen 2011. godine, a 2013. stupio je na snagu. Ovaj je zakon donio zaista velike promjene u hrvatskom kaznenom zakonodavstvu. Jedna od zanimljivijih novih odredbi svakako je razgraničenje pokušaja od pripremnih radnji. Prema Zakonu, pripremljene su one koje prethode počinjenju kaznenog djela, dok je pokušaj ona radnja koja ima svojstva kaznenog djela, tako je kupnja vozila za bijeg pripremljena radnja za pljačku banke dok je ulazak s oružjem i skijaškom maskom u dvorište banke već pokušaj kaznenog djela (Milivojević Antoliš, 2012: 375; Novoselac, 2008: 727-729). Također, novim se zakonom uvodi i negativan element krivnje odnosno moment kada počinitelj kaznenog djela nema nikakvu olakotnu okolnost koja bi se mogla upotrijebiti u njegovu korist, s druge strane zakon propisuje blažu kaznu ili čak potpuno oslobođenje za osobu koja dobrovoljno odustane od počinjenja kaznenog djela. Novost s obzirom na prijašnje zakone je i taj što se sada navode počinitelj i supočinitelj dok je navođenje na zločin odvojeno kazneno djelo. Što se tiče kažnjavanja kaznenih djela, novost je da su propisane 3 vrste sankcija; novčana kazna, kazna zatvora i kazna dugotrajnog zatvora, dok se novčana kazna sada proteže na 30 do 300 dnevnih iznosa koji mogu iznositi od 20 do 10 000 kuna ovisno o imovinskom stanju osuđenog. Novost je uvođenje kazne dugotrajnog zatvora u trajanju od 50 godina za najgora kaznena djela pod određenim okolnostima. Ova kazna mogla bi se smatrati zamjenom za doživotnu kaznu, jer ostavlja malo šanse osuđeniku da će izaći iz zatvora. Svrha kažnjavanja ostaje slična kao i u prethodnom zakonu te Milivojević Antoliš navodi kako se osim prevencije zločina u novom zakonu navodi još i povjerenje u državu i njene institucije (Milivojević Antoliš, 2012: 375-377).

2019. godine došlo je do još jedne promjene u kaznenom zakonodavstvu, kazneno djelo spolnog odnosa bez pristanka iz člana 152. zakona potpada pod član 153., odnosno, silovanje. U praksi to znači kako je svaki odnos bez pristanka po novom zakonu silovanje te se, s ciljem zaštite spolnog integriteta osoba sada kažnjava strože nego što je to bilo propisano članom 152. kaznenog zakona RH (Mrvoš Pavić, 2019). 2024. godine kazna zatvora za kazneno djelo silovanja povećana je na 5 do 12 godina zatvora umjesto prethodnik 3 do 10 za kvalificirani oblik ovog kaznenog djela. Također, zanimljivo je i novo kazneno djelo napuštanja životinja za koje je propisana kazna zatvora do 2 godine, dok su kazne za mučenje i ubojstvo životinje

povećane sa 1 na 2, odnosno s 2 na 3 godine zatvora (MPUDT, 2024). Zasižno najveća promjena u proteklih desetak godina uvođenje je kaznenog djela femicida u kazneni zakon Republike Hrvatske. Femicid je teško ubojstvo ženske osobe te predstavlja kvalificirani oblik teškog ubojstva za koji je od 2024. godine propisana kazna zakona od najmanje 10 godine. Također uvedena je i otegotna okolnost rodno utemeljenog nasilja, koja, kao i femicid, za cilj ima suzbijanje nasilja nad ženama (Vlada RH, 2024).

Kaznena politika Slovenije

Slovenija je prva država bivše Jugoslavije koja je pristupila Europskoj uniji što je bilo i očekivano, što zbog svog položaja i granica sa Austrijom i Italijom, a što zbog činjenice da je bila najrazvijenija republika bivše države. Slovenija je imala najmanju stopu nezaposlenosti te najveći BDP po stanovniku, a taj trend se nastavio i nakon raspada Jugoslavije. Snažan utjecaj zapada, kao i u slučaju Hrvatske, rezultirao je mnogim sličnostima s austrijskim i njemačkim pravosuđem. S druge strane, pripadanje SFR Jugoslaviji također je ostavilo traga na slovenskoj kaznenoj politici. Dolaskom partije na vlast počinje, kako navode Flander i drugi (2023) „najmračnije vrijeme slovenskog zakonodavnog sustava“ (Flander i dr, 2023: 628). Odmah nakon kraja Drugog svjetskog rata i dolaska komunističke partije na vlast, počelo je masovno zatvaranje, ali i pogublivanje političkih neistomišljenika i protivnika komunizma. U periodu od 1945. godine pa sve do nastanka prvog jugoslavenskog kaznenog zakona 1951. samo je u Sloveniji pogubljeno nekoliko stotina ljudi, dok ih je još mnogo više zatvarano. Novi zakon je promijenio smjer slovenske kaznene politike. Slovenija je, za razliku od ostalih republika bivše Jugoslavije, ali i svih drugih socijalističkih država u Europi, imala najblaže zakonodavstvo i najmekši sustav sankcija. Iako je smrtna kazna bila dijelom jugoslavenskog kaznenog zakonodavstva, u Sloveniji se posljednja izvršila već krajem pedesetih godina za razliku od Hrvatske u kojoj je posljednja smrtna kazna izvršena 1987. i Srbije u kojoj se to dogodilo nekoliko godina kasnije 1992. godine. Iako Flander navodi kako je tih godina stopa kriminala u državi drastično porasla, najviša kazna zatvora koja se propisivala iznosila je 20 godina zatvora te je slovenska kaznena politika išla u smjeru preodgoja kažnjenika i njihovog povratka u društvo te inovacija kao što su otvoreni zatvori (Flander i dr, 2023: 627-629).

Slovenija 1980-ih i 1990-ih godina te netom prije raspada SFR Jugoslavije nastavila je sa praksom „mekog“ kažnjavanja s naglaskom na rehabilitaciju i resocijalizaciju počinitelja

kaznenih djela. Slovensko kazneno zakonodavstvo težilo je razvoju zatvora kao terapijskih centara koji su kao primarnu ulogu imali povratak počinitelja kaznenih djela natrag u društvo koje ih je prihvaćalo jer su pokazatelji uspješnosti ove kaznene politike bili i više nego zadovoljavajući. Naravno, nije sve tako jednostavno u praksi. Iako je slovenska penološka politika bila usmjerena, na rehabilitaciju počinitelja, u nekim slučajevima to je nemoguće. Poznata je priča o slovenskom serijskom ubojici Metodu Trobecu koji je zbog višestrukih ubojstava prvobitno osuđen na smrtnu kaznu, a potom mu je kazna izmjenjena u 20 godina zatvora (Maletić, 2016).¹

1989. godine Slovensko zakonodavstvo ukinulo je smrtnu kaznu kao način penalizacije u Republici Sloveniji, a najviša moguća sankcija u tom trenutku ostala je kazna zatvora od dvadeset godina. Ipak sredina 1990-ih donjela je mnoge neželjene promjene u slovenskom društvu. Raspad Jugoslavije i rat koji je, doduše u Sloveniji trajao mnogo kraće nego u ostalim djelovima bivše države, bili su razlozi za preokret slovenskih socijalnih prilika na gore. Izbjeglice, nedostatak poslova i nesigurnost uzrokovana uspostavom demokracije učinile su da, ionako visoka stopa kriminala u Sloveniji još poraste. Reforma slovenske kaznene politike i pooštavanje iste kreće uspostavom Kaznenog zakona 1994. godine kojim je maksimalna kazna zatvora za najteža kaznena djela povećana s 20 na 30 godina zatvora. Istovremeno, smanjio se broj alternativnih sakncija koje su nekoć mijenjale kaznu zatvora kao što su novčana kazna ili društveno koristan rad. Također, postrožio se sam zatvorski sustav te su zatvori sve manje bili ustanove za psihološku pomoć a sve više kaznionice (Flander i dr, 2023: 630).

Novim kaznenim zakonom 2008. godine započinje nova era slovenske kaznene politike. Ovim se zakonom Slovenija ponovno okreće europskim utjecajima koji su zamjenili dosadašnju jugoslovensku kaznenu politiku. Novi je zakon donio mnoge promjene u kaznenom zakonodavstvu te je poprilično pooštrio poslovično blagu kaznenu politiku Slovenije. Jedna od promjena u novom kaznenom zakonu je redefiniranje izraza krajnje nužde te izmjena okolnosti u kojima se ona primjenjuje. Naime, u slovenskom zakonu nekada je vrijedila odredba kako krajnja nužda iz opravdanih razloga nije protuopravna, što znači da se osoba koja učini, u normalnim okolnostima, protupravno djelo, u trenutku kranje nužde tretira kao da je učinjeno djelo u zakonskim okvirima, a ne protupravno. Ova je uredba u slovenskom kaznenom zakonu

¹ Malo je poznato kako je Slovenijom (ali i Srbijom) 1990-h godina djelovao još jedan serijski ubojica Silvo Plut. Iako mu je modus operandi sličan Trobecovom, Silvo Plut dokaz je kako rehabilitacija počinitelja u praksi može biti problematična ako se napravi kriva procjena. Plut je nakon prvog ubojstva 1990. godine osuđen na 15 godina zatvora, ali je nakon 13 pušten na slobodu. To će se pokazati kao loša odluka jer je Plut ubrzo nakon puštanja opljačkao poštu u Ljubljani i nastavio ubojstva u Srbiji i Sloveniji (Živko, 2019).

promijenjena dvojakom uredbom; počinitelj djela iz kranje nužde može biti oslobođen krivnje ili oslobođen kazne što ne znači da djelo koje je počinio nije protupravno, nego samo da u specifičnim uvjetima njegova djelovanja nema krivnje ili kaznene odgovornosti. S tim je u vezi i nova distinkcija između krivnje i kaznene odgovornosti gdje se krivnja definira kao „sveobuhvatnost namjere, nehata te svjest o protupravnosti“ (Ambrož, 2008: 328) dok je kaznena odgovornost širi pojam koji označava da je osoba „kriva za činjenje ili nečinjenje, koje zakon određuje kao kazneno djelo pa joj se zbog toga izriče zakonita kaznena sankcija ili se oslobađa kazne“ (Ambrož, 2008: 328). Ambrož u svom tekstu dovodi u pitanje potrebe oba pojma te tvrdi kako je samo uvođenje oba pojma narušilo logiku samog članka zakona (Ambrož, 2008: 325-329).

Zakon iz 2008. godine napravio je još nekoliko izmjena u vezi sa krivnjom počinitelja. Ubrojivost je preimenovana u neubrojivost te je propisano kako se pod pojmom neubrojivosti od sada smatra samo „nedovoljni duševni razvitak i duševni poremećaj“ (Ambrož, 2008: 329) što je razlika u odnosu na prošli zakon gdje se pod pojmom neubrojivosti moglo naći i trenutno teško duhovno stanje te trenutna Intoksikacija određenim supstancama kao što su droga i alkohol. Novi zakon tu je odredbu izbrisao uz obrazloženje kako povremene smetnje u duhovnom stanju počinitelja ne mogu biti osnova za smanjenje kazne. Ambrož ovu odredbu također smatra nelogičnom jer navodi kako se to kosi sa utjecajem njemačkog i austrijskog zakonodavstva koje, kao i hrvatsko, prihvaća trenutnu opijenost kao dio neubrojivosti. Važne izmjene vidljive su i na području zastare gdje zakon predviđa točno određene rokove zastare (od 6 do 50 godina, ovisno o kaznenom djelu) dok se zakonski zastara ipak može produljiti ili zaustaviti (Ambrož, 2008: 329-334).

Što se tiče izmjena kaznenih sankcija, zakon iz 2008. godine napravio je pravu revoluciju. Poslovično blagi slovenski kazneni zakon uveo je poprilično tešku i pomalo kontroverznu kaznu: kaznu doživotnog zatvora. Prije nego se ovaj tekst pozabavi pravnim aspektima ove ozbiljne kazne, bitno je objasniti kako je zapravo do njenog uvođenja i došlo. Kazna doživotnog zatvora je kako navodi Filipčič (2019) bila alternativa smrtnoj presudi te se kao takva uvela u mnoga europska zakonodavstva odmah nakon ukidanja smrtno kazne kao oblika kaznene sankcije. U Sloveniji je, međutim, slučaj malo drugačiji. Kako je već ranije navedeno, Slovenija je smrtnu kaznu ukinula već 1989. godine, a tek 19 godina kasnije jednu od najblažih maksimalnih kazni zatvora (20 potom 30 godina) zamjenjuje doživotnim zatvorom. Odluka je bila kontroverzna te je izazvala burne rasprave u javnosti i među strukom (Filipčič, 2019: 225-230). Iako većina stručnjaka ne opravdava način na koji je donesena ova

odluka, Ambrož tvrdi kako je ova kazna izričito motivirana željom zakonodavaca da sagleda širu sliku, te da, ako bude potrebe, bude spremna na rigorozno kažnjavanje najtežih počinitelja (Ambrož, 2008: 334-335).

Kazna doživotnog zatvora u Republici Sloveniji propisana je za relativno mali broj kaznenih djela. Prema Ambrož, te Filipčič, kazna doživotnog zatvora može se dosuditi jedino za dva skupa kaznenih djela za koja su prije ove, propisane kazne dugotrajnog zatvora od 15 do 30 godina. Prvu grupu kaznenih djela za koje se može dosuditi kazna doživotnog zatvora čine kaznena djela protiv čovječnosti, genocid, teroristički napadi, ratni zločini odnosno svi zločini koji inače potpadaju pod kaznena djela za koje je Međunarodni sud pravde, Rimskim ugovorom također propisao jednaku kaznu. (Filipčič, 2019: 226). Drugu skupinu kaznenih djela čine teška ubojstva, atentat na predsjednika države, teška kaznena djela protiv države, uzimanje taoca te prijetnje osobama pod međunarodnom zaštitom. Razlika među ove dvije skupine kaznenih djela je da se za djela iz prve skupine kazna doživotnog zatvora može izreći odmah dok se kazna za djela iz druge skupine može izreći tek kada počinitelj počini ili sudjeluje u barem dva takva teška zločina. Ovaj članak zakona zvuči pomalo nevjerojatno jer iz perspektive europskih država atentat na predsjednika države i teška ubojstva čine zločine za koje bi se (kada već postoji) kazna doživotnog zatvora trebala dosuđivati odmah, a ne čekati da počinitelj, kada izađe iz zatvora, ponovno počini jednako zlo pa ga tek odmah sankcionirati za čitav život (Filipčič, 2019: 226-227). U sjenu kazne doživotnog zatvora, zakon iz 2008. uveo je još jednu poprilično kontroverznu novinu; „evidenciju počinitelja seksualnih kaznenih djela protiv maloljetnika“. I ova je novost izazvala burnu reakciju javnosti i struke. Jedan dio struke protivio se ovom zakonu jer se tvrdilo kako nije u duhu slovenske kaznene politike koja je, sve do sada počivala na mogućnosti rehabilitacije počinitelja i na njihovom preodgoju. Ovaj je zakon, uz kaznu doživotnog zatvora, odličan primjer kako određena država može čak i postrožiti kaznene mjere kada uvidi da kazne koje su do sada propisivane prijašnjim zakonicima jednostvano nisu dovoljno teške da barem jedan dio počinitelja odvrate od kaznenog djela (Ambrož, 2008: 337).

Kaznena politika Srbije

Posljednja promatrana država ovog istraživanja biti će Republika Srbija. Pravna nasljednica, kako svih sportskih medalja SFR Jugoslavije tako i njenih zakona, također je prošla dug put kaznenih reformi kako bi uredila svoju kaznenu politiku. Kao i u slučaju Republike Hrvatske, srpsko kazneno pravo i kaznena politika sežu u daleku prošlost. Najvažniji srpski

srednjovjekovni zakonik, Dušanov zakonik iz 1349. godine prema Jakšiću i Davidoviću (2013), primjer je srednjovjekovnog zbornika zakona čiji su utjecaji na kaznenu politiku Republike Srbije bili vidljivi gotovo do njenog pripadanja Jugoslaviji. Dušanov zakonik pod utjecajem Bizantskog carstva primjenjuje poprilično širok spektar kazni; „smrtnu kaznu, kaznu tjelesnog kažnjavanja, kazne zatvora, kazne izgnanstva te kazne oduzimanja imovine“ (Jakšić; Davidović, 2013: 527) ovisno o težini kaznenog djela. Ovaj je zakon vrijedio sve do prevlasti Osmanskog carstva na ovim prostorima kada je bio uvriježen šerijatski zakon (Jakšić; Davidović, 2013: 526-528).

Prva prava kodifikacije srpskog zakonodavstva u novijoj povijesti objavljena je 1860. godine pod vladavinom kneza Aleksandra Karađorđevića koji je zapovjedio izradu novog zakonika. Sankcije u tom zakoniku nisu bile drastično drugačije od onih u Dušanovom zakoniku pa je tako bilo propisano 11 kazni koje su se dosuđivale osuđenima ovisno o težini kaznenog djela; „smrt, kazna teškog zatvora, zatočeništvo, zatvor, lišenje zanimanja, novčana kazna, tjelesna kazna, oduzimanje građanskih prava, oduzimanje neke stvari, zabrana rada određenih radnji i protjerivanje“ (Jakšić; Davidović, 2013: 529). 1929. godine Kraljevina SHS donosi prema Jakšiću i Davidoviću jedan od najmodernijih pisanih zakona u to vrijeme. Kao što je već navedeno u 3. poglavlju ovog teksta, taj je zakon bio je pisan pod utjecajem kaznenih zakona Njemačke, Austrije i Francuske, a jedan od najvažnijih noviteta bila je težnja da se osuđenik, ne samo kazni za svoja djela, nego i promjeni i vrati normalnom životu. Upravo zbog toga, ovaj zakon uvodi nove sankcije; uvjetnu osudu i takozvane „mjere sigurnosti koje su zapravo činile kazne protjerivanja, oduzimanja imovine i zabrana vršenja određene djelatnosti“ (Jakšić; Davidović, 2013: 530). Ostale kazne ostale su slične kao i u zakonu iz 1929. godine. Kako je razvoj kaznene politike Jugoslavije pobliže opisan u 2. poglavlju ovog teksta, u ovom djelu neće biti puno riječi o tome (Jakšić; Davidović, 2013: 528-530).

Nakon raspada SFR Jugoslavije nastaje specifična situacija. Većina republika bivše države proglasile su neovisnost, sve osim Srbije i Crne Gore koje nastavljaju koegzistirati u novoj tvorevini Saveznoj republici Jugoslaviji koja će 2003. godine postati Srbija i Crna Gora, sve do odcjepljenja Crne Gore 2006. godine. Ova zajednica preuzela je kazneni zakon SFR Jugoslavije iz 1974. 1992. godine Savezna republika Jugoslavija ustavom je zabranila izricanje i provođenje smrtne kazne, te je ona zamjenjena kaznom dugotrajnog zatvora u trajanju od 20 godina. Zanimljivo je i to da je najviša propisana kazna zatvora u SR Jugoslaviji iznosila 15 godina te da se nije smjelo dosuđivati kazne zatvora u iznosu od 16 do 19 godina. Kako navodi Feješ (2007), 2001. godine razvila se potreba za strožim zakonima pa je tako novim zakonom

FR Jugoslavije povišena maksimalna zatvorska kazna s 20 na 40 godina. Kao i u prijašnjem zakonu nije bilo moguće dosuđivati zatvorske kazne između redovne kazne od 15 godina i maksimalne od 40 godina. Važno je napomenuti kako je u isto vrijeme postojao i važio kazneni zakon Srbije u kojem je bilo moguće dosuditi smrtnu kaznu za „kaznena djela teškog ubojstva i teških razbojništava“ (Feješ, 2007: 175). Konačno, 2002. godine, smrtna kazna posve je ukinuta te je zamjenjena kaznom dugotrajnog zatvora u iznosu od 40 godina. 2019. godine Republika Srbija uvodi kaznu doživotnog zatvora (Feješ, 2007: 171-174).

Reforma kaznenog zakona 2002. godine donijela je čitav niz izmjena u odnosu na prethodne zakone. Osim već spomenute najveće promjene, ukidanja smrtne presude, uveden je čitav niz kaznenih djela koje do sada nisu postojala, barem ne u ovom obliku; „Povreda nad slobodom kretanja i nastanjivanja, međusobno nasilje, prijenos posebno zaraznih bolesti, farmaceutska prijevara, poticanje nereda na sportskim priredbama ili drugim javnim okupljanjima, te nepoduzimanje mjera za sprječavanje spolnog zlostavljanja osoba lišenih slobode“ (Feješ, 2007: 175). Bitna promjena bilo je i uvođenje kaznenog djela korupcije. Kazneno djelo korupcije podijeljeno je na kaznena djela po određenim djelatnostima, na primjer korupcija u medicini, korupcija u politici itd. Feješ navodi kako je to bio tek početak borbe s korupcijom te su kaznena djela i kazne poprilično nevjesto navedeni i objašnjeni. Nakon ubojstva premjera Zorana Đinđića 2003. godine uvodi se niz novih kaznenih djela kao što su krijumčarenje ljudskim organima, uništavanje zaštićenih prirodnih dobara, trgovina ljudima te snimanje, raspačavanje i posjedovanje maloljetničke pornografije (Feješ, 2007: 173-177).

Nakon raspada državne zajednice Srbije i Crne Gore 2006. godine, Republika Srbija donosi novi kazneni zakon. Feješ navodi kako je novi kazneni zakon ponajviše usmjeren na zaštitu niza ljudskih prava što se najbolje ogleda u količini novonastalih kaznenih djela kroz već nabrojene dopune i reforme te vrlo malim brojem ukinutih kaznenih djela. Također ovaj autor smatra kako se u samom načinu kažnjavanja mogu primjetiti i neke druge tendencije Republike Srbije na koje se mislilo prilikom stvaranja ovog zakona. Naime, Feješ primjećuje kako postoji sve više kaznenih djela koja se kažnjavaju novčanom kaznom što on dovodi u direktnu vezi sa proračunskim stanjem Republike Srbije i težnjom da se i na ovaj način popuni državni proračun. Jedno od novih rješenja ovog zakona odredba je kojom se kazneno djelo počinjeno pod neotklonjivom prijetnjom i prisilom ne kažnjava, dok se kazneno djelo počinjeno pod otklonjivom, odnosno prijetnjom i prisilom nešto slabijeg intenziteta ima sankcionirati blaže.

Ova odredba zapravo pokazuje i subjektivni element kaznenog djela: osim objektivnog elementa, same radnje, treba dokazati da je počinitelj iz zlih namjera, svojom voljom izvršio određeno kazneno djelo. Jedno od malobrojnih kaznenih djela koje ovaj zakon ukida je kazneno djelo pripreme radnje. Za razliku od hrvatskog zakonodavstva, srpski zakonodavac odlučio je da neće raditi distinkciju između pripremnih radnji i pokušaja kaznenog djela iako je, napominje Feješ, poprilično nedosljedan po tom pitanju (Feješ, 2007: 177-180).

Od važnijih izmjena u odnosu na reformu iz 2002. godine treba spomenuti i uvođenje raspona zatvorskih kazni, umjesto dotadašnjih do 15 godina ovim je zakonom uveden raspon od 15 do 20 godina te raspon od 30 do 40 godina za najteža kaznena djela. Također uveden je minimum zatvorske kazne koji iznosi 30 dana. Također, uvedene su sankcije društveno korisnog rada kao alternativa za blaža kaznena djela te sankcija oduzimanja vozačke dozvole. Novost ovog zakona je i mogućnost sporazuma između počinitelja i oštećene strane u blažim prekršajima koja omogućuje počinitelju da određenim činom (odštetom, isprikom) izbjegne kaznu. Ipak, u tom slučaju počinitelj ipak zadržava kaznenu odgovornost što znači da je u očima suda kriv za određeno djelo dok ga čin sporazuma samo abolira od propisane kazne. Zakon nadalje propisuje da je uvjetnom kaznom ispunjena penalizacija, što znači da uz nju, po novom zakonu ne može biti određena neka druga sankcija kao što je novčana kazna (Feješ, 2007: 180-183). Ova reforma uvela je i promjenu na području autorskih prava pa su tako od 2006. godine uvedena kaznena djela kršenja autorskih prava, plagiranja i kaznena djela protiv autorskog vlasništva koja podrazumjevaju „plagiranje i prodaju autorskih djela i predmeta bez autorovog znanja i pristanka“ (Feješ, 2007: 182).

Posljednja izmjena kojom će se ovaj tekst pozabaviti prije usporedbe kaznenih politika Hrvatske, Slovenije i Srbije je Zakon o izmjenama i dopunama kaznenog zakona Srbije iz 2012. godine. Ova nadopuna zakona trebala je prema Stojanoviću (2013) donijeti prijeko potrebnu modernizaciju kaznenog zakonodavstva te ga uskladiti sa suvremenim europskim. Jedan od glavnih noviteta, s obzirom na zakon iz 2006. godine je uredba o kazni kućnog zatvora. Ovom odredbom osuđenom je omogućeno da kaznu zatvora umjesto u kaznenoj instituciji (zatvoru) u potpunosti odsluži u prostorijama svoga doma. Stojanović navodi kako je ova uredba poprilično loše formulirana te da nejasno određuje uvjete pod kojim će kazna biti odslužena kao i činjenicu da ova sankcija nije odvojena od klasične kazne zatvora. Također, autor napominje kako u zakonu ne stoji jasno sankcija za kršenje ove uredbe kaznenog zakona. Sljedeća bitna novost dopune zakona je i mogućnost prijevremenog puštanja na uvjetnu slobodu. Razlika u odnosu na 2006. godinu je da ovom uredbom sud mora pustiti osuđenika na

uvjetni dopust čim se za to stvore zakonom određeni uvjeti (izdržano 2/3 zatvorske kazne). Osim uvjetnog dopusta, kazneni zakon predviđa i kućni zatvor kao alternativu odsluženja kazne u zatvorskoj instituciji. Prema Vidojković (2020) kazna kućnog zatvora može se propisati samo za kaznena djela za koja je propisana kazna do jedne godine zatvora te ako se utvrdi da će ova kazna onemogućiti okrivljenoga da ponovi kazneno djelo. Nadzor okrivljenog vrši se putem „nanogvice“ odnosno GPS lokatora koji javlja nadležnim tijelima gdje se trenutno nalazi okrivljenik. Kućni je zatvor prema Vidojković dobra alternativa instituciji zatvora iz dva razloga. Prvenstveno ova kazna smanjuje stres osuđenima koji su osuđeni za nenasilna kaznena djela na manje od godinu dana. S druge strane, kazna kućnog zatvora uvelike rasterećuje zatvorske kapacitete i smanjuje trošak skrbi o zatvorenicima (Vidojković, 2020). Također, pod utjecajem europskih i svjetskih zakonodavstava, uvedena je i uredba o strožem kažnjavanju počinitelja koji kazneno djelo počine nad nekom ranjivom skupinom. Ranjive skupine određuje zakon a radi se većinom o kaznenim djelima nad ženama, djecom i manjinama (Stojanović, 2013: 121- 124).

Vrlo su zanimljiva i rješenja iz posebnog djela kaznenog zakona koja su izmijenjena ovim zakonom. Ukinuto je kazneno djelo klevete dok je uvreda ostala kao kazneno djelo određeno zakonom. Ova uredba prema Stojanoviću olakšava novinarima i medijima izvještavanje o određenim temama bez straha da će svaka njihova riječ postati predmet sudskog spora. Također, uvedena je i uredba kojom su nedozvoljene spolne radnje prema djeci kažnjavaju još rigoroznije ako ih počine roditelji ili stručne osobe koje bi trebale raditi isključivo za dobrobit djece (profesori, učitelji, psiholozi). Još jedna važna novost je i proširenje kaznenog djela zlorabe položaja kao i kazneno djelo nezakonitog postupanja u javnim nabavkama što nije ni čudno s obzirom na pošast korupcije u Srbiji. Iz svega navedenog, vidljivo je kako je kaznena politika Srbije reformirana s obzirom na vrlo kompliciranu povijest kaznenih zakona i zakonodavaca kroz znatan broj državnih zajednica kojima je ova država pripadala (Stojanović, 2013: 126-135). Najznačajnija promjena koja je zadesila srpsko zakonodavstvo zasigurno je uvođenje kazne doživotnog zatvora 2019. godine. Kako navodi Hina (2019) kazna doživotnog zatvora uvedena je u srpsko zakonodavstvo na inicijativu velikog broja građana nakon ubojstva maloljetne Tijane Jurić, do tada je najstroža propisana kazna zatvora iznosila 40 godine. Nadalje, ovom izmjenom zakona onemogućuje se uvjetni otpust za počinitelje teških ubojstava, silovanja i obljube djeteta. Dok osuđenici na doživotnu kaznu mogu tražiti uvjetni otpust nakon 27 godina za kaznena djela za koja je uvjetni otpust moguć. Zakon je ipak naklonjen mlađim

počiniteljima, tako da se ne može izreći kazna doživotnog zatvora osobama mlađim od 21 godine.

Usporedba kaznenih politika Hrvatske, Slovenije i Srbije

Nakon analize razvoja kaznenih politika Hrvatske, Slovenije i Srbije, te jugoslavenske kaznene politike koju su kroz ukupno gotovo 70 godina dijelile u njezinoj monarhističkoj i komunističkoj varijanti, u završnom dijelu ovog teksta pokušat ću odgovoriti na pitanje sadržano u početnoj tezi, odnosno, jesu li odnos političkih snaga u državi, odnos prema EU i duljina trajanja rata doveli do značajnih razlika u kaznenim politikama Hrvatske, Slovenije i Srbije od 1990-ih naovamo.

Promatrane tri države čine odličnu podlogu za istraživanje iz više razloga. Ponajprije, sve tri su dugi niz godina pripadale istoj državi koja je bila federativno uređena, pa se može promatrati kako su se republike razvijale na različit način, bez obzira što su više od 50 godina bile jedna država. Također, na sve tri promatrane države utjecalo je mnogo vanjskih utjecaja, kako na kulturne i jezične aspekte tako i na, za ovaj tekst najzanimljiviji, kaznenozakonodavni aspekt. Različite kulture utjecale su svaka svojim intenzitetom pa imamo specifičan slučaj da su austrijski i njemački pravni sustav uvelike utjecali na sve tri države, dok je pravni sustav Italije više utjecao na slovensku, ali i hrvatsku kaznenu politiku. Naravno, ovaj se slučaj može objasniti geografskim položajem zemalja. Jugoslavija je bila država koja se proezala na više od 250 tisuća četvornih metara tako da nije niti čudno da su različiti geografski i geopolitički faktori drugačije utjecali na kaznenu politiku Slovenije, države gotovo u srcu zapadne Europe te Srbije, koja je ipak bliže onome što se geografski zove istočna Europa. Još je jedan razlog zašto su ove tri države pogodne za analizu, a to nije samo zajednička povijest nego i njihove specifične povijesti. Svaka od tri promatrane države ima svoju specifičnu povijest koje se kroz cijelo postojanje ovih država preklapaju i utječu jedna na drugu. Prvi svjetski rat (1914-1918), Drugi svjetski rat (1939-1945), ratni sukobi u Jugoslaviji (1991-2001), politička previranja u miru te čak slučaj atentanta na visokog državnika (Srbija) utjecali su na kaznene politike kakve ove države vode u ovom trenutku. Za potrebe ovog istraživanja korištene su Millove induktivne metode kojima je cilj otkriti uzročno-posljedične veze u znanstvenim istraživanjima. Koristit će se Millova mješovita metoda što znači da će se uspoređivati najsličniji slučajevi, odnosno, tri države bivše Jugoslavije koje imaju velik broj zajedničkih značajki. S druge strane, ove tri države imaju i određene razlike. Bez obzira na to što su bile dijelom iste države čitav niz godine, Hrvatska, Slovenija i Srbija razlikuju se po tradiciji, kulturi, identitetu i politici,

čimbenicima koji povezani sa sličnostima čine dobru podlogu za usporedbu (Vuković; Štrbac, 2019). Zavisna varijabla ovog istraživanja promjene su kaznenog zakonodavstva Hrvatske, Slovenije i Srbije. Nezavisne varijable, one za koje će se tek utvrditi utječu li i u kolikoj mjeri na zavisnu varijablu su, intenzitet izmjena vladajućih stranki, duljina trajanja rata u Jugoslaviji te odnos prema Europskoj uniji. Razlog izbora specifično ovih nezavisnih varijabli leži u činjenici da su tri promatrane države u isto vrijeme vrlo slične ali i vrlo različite. Izborom nezavisnih varijabli pokušalo se pronaći barem po jednu za svaki par država. Misao vodilja bila je da se izaberu nezavisne varijable koje će oslikavati sličnost ali i razlike između promatranih država kako bi se zaista moglo utvrditi da li one utječu na promjenu kaznenih politika Hrvatske, Slovenije i Srbije. Zavisnu varijablu mjerit će se na način da će se uspoređivati kazneni zakoni Hrvatske, Slovenije i Srbije te će se ustvrditi koliko se zapravo razlikuju s obzirom na nezavisne varijable.

Prva nezavisna varijabla kojom ćemo se pozabaviti u završnom dijelu ovog teksta je intenzitet izmjene vladajućih stranki u promatranim državama. Ova varijabla pokazatelj je stabilnosti političkih sustava promatranih zemalja, pa tako i kaznenih politika. Naravno, zbog ograničenosti ovog teksta ne mogu se u obzir uzeti interne ideološke promjene u svim vladajućim strankama promatranih zemalja. Razumljivo je kako je Hrvatska demokratska zajednica doživjela drastične promjene od svog nastanka pa sve do danas te kako se može reći da to i „nije ista stranka“. Ipak, ova varijabla pokazuje stabilnost političkih sustava koja je dostatna za ovaj rad. Od 1990. pa sve do sada, sve tri promatrane države imale su podjednak broj vlada, od 13 do 14. Republika Hrvatska je od svoje neovisnosti pa sve do danas izmjenila 13 vlada. Prva stranka koja je na bila na vlasti 1990. godina je Hrvatska demokratska zajednica koja je na vlasti i danas. Prvih 6 vlada, odnosno prvih 10 godina hrvatske neovisnosti obilježila je vladavina ove stranke. 2000. godine na vlast dolazi Socijaldemokratska partija Hrvatske te ostaje do 2003. nakon toga opet nastupa razdoblje dominacije HDZ-a sve do 2011. kada SDP na jedan mandat uzima vlast. Od 2016. godine pa sve do sada, ponovno je na vlasti HDZ. Iz priloženog možemo zaključiti kako u Republici Hrvatskoj politički primat ima jedna stranka, Hrvatska demokratska zajednica koja od 34 godine hrvatske neovisnosti vlada čak 26 godina (Vlada RH, 2024).

U Sloveniji je prva stranka na vlasti bila Slovenska pučka stranka koja je na vlasti bila 2 godine. Sljedećih 12 godine, od 1992. do 2004. vladala je Liberalna demokracija Slovenije. Slovenska demokratska stranka bila je na vlasti od 2004. do 2008. kada je na jedan mandat prepustila mjesto Socijalnim demokratima, samo kako bi opet preuzela vlast na godinu dana. Tada na

vlast dolazi Pozitivna Slovenija sve do 2018. godine. od 2018. do 2020 godine vlada lista Marijana Šarca da bi od 2020. pa sve do danas vlast ponovno preuzela Slovenska demokratska stranka. Na primjeru Slovenije vidljiv je ipak veći intenzitet promjene vlasti najvećih stranaka s izuzetkom manjih koje uzimaju vlast na manje od cijelog mandata (Republika Slovenija, 2024).

Što se tiče izmjene vlasti u Srbiji, situacija je malo kompliciranija zbog toga što republika Srbija službeno postoji tek od 2007. godine dok je od 1989. do 2007. postojala u zajednici s Crnom Gorom. Od 1989. godine pa sve do 2001. na vlasti u Srbiji bila je nasljednica komunističke partije, Socijalistička partija Srbije. Nakon nje na vlast dolazi Demokratska stranka koja vlada do 2004. da bi je zamjenila Demokratska stranka Srbije do 2008. od 2008 do 2012. na vlasti je vlada Mirka Cvetkovića a od 2012. do danas na vlasti je Srpska napredna stranka. Na srpskom primjeru vidi se kako u Srbiji postoji promjena političke struje, ali se događa vrlo rijetko a stranka koja pobjedi izbore, u pravilu vlada barem 2 mandata (Vlada Republike Srbije, 2024).

Sljedeća nezavisna varijabla duljina je trajanja rata u svakoj od promatranih zemalja. Ova varijabla izabrana je zato kako bi se ustvrdilo da li intenzitet i duljina trajanja ratnih dešavanja u svakoj od promatranih zemalja ima bilo kakvu vezu sa zavisnom varijablom. Rat u Republici Hrvatskoj trajao je od 1. ožujka 1991. godine pa sve do 31. studenog 1995. što znači da je trajao gotovo 5 godina, prema nekim autorima trajao je i duže, ovisno računa li se „balvan revolucija“ kao početak rata ili ne. Također, ne može se točno ustvrditi niti kraj rata jer različiti autori računaju različite povjesne točke kao kraj rata. Za potrebe ovog istraživanja nije nepohodno da se duljina trajanja rata u promatranoj državi računa točno u dan. Ipak, rat u Sloveniji ne može se niti računati nikako drugačije nego u danima. Naime, rat u Sloveniji trajao je od 27. lipnja do 6. srpnja 1991. godine te ga se još naziva i Desetodnevni ratom. Kao i u slučaju prethodne varijable, i ovdje najviše problema izaziva Republika Srbija iz razloga što je ona rat vodila u više navrata i pod imenom SR Jugoslavija. Rat sa Hrvatskom te rat u Bosni i Hercegovini približno su trajali tri do četiri godine, ali Srbija je naknadno, 1999. godine vodila oružane sukobe i na Kosovu te je bila bombardirana od strane NATO saveza. Nakon svega, može se zaključiti kako je rat u Sloveniji trajao najkraće dok su Hrvatska i Srbija, ovisno o izvorima ratovali podjednako, s blagom prevagom na strani Srbije (Antić, 2004).

Posljednja nezavisna varijabla koju će se promatrati u ovoj analizi je odnos promatranih država prema Europskoj uniji. Ova nezavisna varijabla izabrana je zbog toga što članstvo u Europskoj

uniji, ali i cjelokupni odnos prema europskim vrijednostima može poprilično utjecati na formiranje kaznene politike neke države. Hrvatska nije skrivala želju da pristupi Europskoj uniji. Još od prvih pristupnih pregovora 2005. godine Hrvatska je radila sve što se u Europskoj uniji od nje tražilo te je ispunila sve kriterije za konačno pristupanje ovoj zajednici 2013. godine nakon zatvaranje posljednjeg, 33. poglavlja o pristupanju. Republika Hrvatska gajila je europske vrijednosti što se vidi i u kaznenom zakonodavstvu pod utjecajem vrijednosti i normi kaznene politike EU, koliko se o njoj može govoriti. Jedno od zakonodavstava pod njihovim utjecajem zasigurno je i slovensko, Slovenija je kao najzapadnija republika bivše Jugoslavije težila članstvu u Europskoj uniji. Slovenija je službeno pristupila ovoj zajednici država 2004. godine (Gelo, 2013), a Hrvatska 2013, pa ih nakon procesa pristupanja EU i usklađivanja normi i vrijednosti, uključujući kazneno zakonodavstvo, zahvaća i formalni okvir EU stvaranja politika koji oblikuje i procesno i materijalno kazneno pravo. Važno je napomenuti kako Europska Unija najčešće ne stvara nove zakone, nego zakoni država članica moraju biti usklađeni zbog toga što sve članice pripadaju istom formalnom režimu koji čini Europsku Uniju. Republika Srbija kao jedina promatrana zemlja koja nije članica Europske unije spada u drugu kategoriju. Stanković (2014) navodi kako, po njenom mišljenju političke elite Srbije ne mare dovoljno za članstvo u Europskoj uniji zbog toga što se ne žele odreći dobrih odnosa sa istokom, Rusijom i Kinom. Nadalje autorica navodi kako je velik, a možda i nepremostiv problem pristupanju Srbije Europskoj uniji pitanje Kosova. Pitanje neovisnosti Kosova bilo je kamen spoticanja srpskim odnosima sa Europom godinama, a sada kada je Kosovo neovisno, čini se kako je problema još i više, te kako je jaz veći. Srbija u ovom trenutku ima poprilično dobre odnose i sa Europskom Unijom ali i sa europskim državama koje nisu članice Unije kao i sa Kinom kao jednom od glavnih ekonomskih partnera. Tako da se može reći kako trenutno Srbija ostvaruje benefite na obe strane. Srbija je podnjela službeni zahtjev za pristupanjem Europskoj uniji 2009. godine a službeni pregovori još su u tijeku, ipak, poprilično je izvjesno da Srbija neće tako brzo pristupiti Uniji ako se uzme u obzir da je zatvoreno tek 2 od 17 poglavlja o pristupanju (Stanković, 2014).

Nakon što su nabrojane i objašnjene nezavisne varijable vrijeme je za zavisnu varijablu, odnosno usporedbu nekih važnijih kazni zatvora u kaznenim zakonima Hrvatske, Slovenije i Srbije. Iako je je kaznena politika mnogo širi i složeniji pojam, za potrebe ovog teksta kao mjera kaznene politike uzimat će se zakonodavstvo odnosno propisane kazne. U Tablici 1 uspoređuju se kazne za neka od najtežih kaznenih djela. Imena kaznenih djela uzeta su iz

hrvatskog kaznenog zakona i mogu se razlikovati u slovenskom i srpskom. Navedene kazne zatvora iz prvog su stavka te se radi o nekvalificiranim oblicima kaznenih djela..

Tablica 1. Usporedba propisanih kazni za odabrana kaznena djela iz kaznenih zakona Hrvatske, Slovenije i Srbije

Kazneno djelo	Hrvatska	Slovenija	Srbija
Teško ubojstvo	Najmanje 10 godina ili kazna dugotrajnog zatvora	Najmanje 15 godina	Najmanje 10 godina ili doživotni zatvor
Usmrćenje	1 do 10 godina	1 do 10 godina	1 do 8 godina
Teška tjelesna ozljeda	6 mjeseci do 5 godina	6 mjeseci do 5 godina	6 mjeseci do 5 godina
Otmica	6 mjeseci do 5 godina	6 mjeseci do 5 godina	2 do 10 godina
Prijetnja	Do 1 godine	Do 6 mjeseci	Do 6 mjeseci
Terorizam (smrtni ishod)	Najmanje 10 godina ili kazna dugotrajnog zatvora	Najmanje 15 godina	Najmanje 10 godina ili doživotni zatvor
Neovlaštena proizvodnja i promet drogama	1 do 12 godina	1 do 10 godina	1 do 10 godina
Silovanje	5 do 15 godina	6 mjeseci do 5 godina	5 do 12 godina
Primanje mita	1 do 10 godina	1 do 8 godina i novčana kazna	2 do 12 godina

Izvor: sastavio autor prema Kaznenom zakonu Republike Hrvatske (2024) Kaznenom zakonu Republike Slovenije (2008) i Kaznenom zakonu Republike Srbije (2019).

Iz tablice se može primjetiti kako se raspon kazni zatvora za najteža kaznena djela u načelu ne razlikuju ili razlikuju u nijansama. Možda je najveća razlika u kazni za primanje mita gdje je slovenski raspon od 1 do 8 godina, a srpski od 2 do 12 godina te svakako u kazni zatvora za ubojstvo gdje Srbija propisuje čak i doživotni zatvor kao i za terorizam sa smrtnim ishodom. Također, važno je napomenuti kako je kazna zatvora za kazneno djelo silovanja u hrvatskom

kaznenom zakonu posljedica promjena gdje je članak zakona 152. obrisan, a spolni odnošaj podveden pod članak 153. o kaznenom djelu silovanja Hrvatski kazneni zakon.

Nakon prikaza najvažnijih momenata u razvoju kaznenih politika Hrvatske, Srbije i Slovenije možemo zaključiti kako tri promatrane države nemaju drastične razlike s obzirom na različit utjecaj nezavisnih varijabli na zavisnu. Intenzitet promjena vladajućih stranki u sve tri države podjednak je. U Republici Hrvatskoj stanje je „najstatičnije“ jer Hrvatska demokratska zajednica dominira hrvatskom političkom scenom od njene neovisnosti. Stanje u Sloveniji ponešto je bolje, ali također primjećujemo dominaciju Liberalne demokracije Slovenije i Slovenske demokratske stranke. U Srbiji stanje je također poprilično loše, barem u zadnjih 12 godina kada imamo gotovo apsolutnu vlast Srpske napredne stranke. Što se tiče trajanja rata, rat u Sloveniji trajao je najkraće, 10 dana dok su Hrvatska i Srbija u ratu provele podjednako, oko 5 godina. Slovenija je pak najduže članica Europske unije dok Srbija nije uopće, a kako je krenulo neće tako skoro.

Sve nabrojane razlike između promatranih država, čini se, nisu utjecale na drastičnije razlike u kaznenim politikama Hrvatske, Slovenije i Srbije, čije sam putanje reformi prikazao, a u konačnici mjerjenima kroz izbor kazni za najteža kaznena djela u njihovim kaznenim zakonodavstvima. To se posebno ogleda u činjenici da su razlike između Srbije i Slovenije, iako obje imaju smrtnu kaznu, a Hrvatska nema, veće u odnosu na razlike između Hrvatske i Srbije ili pak Hrvatske i Slovenije. Ipak, i Hrvatska ima visoku najveću zatvorsku kaznu od 50 godina što se može nazvati ekvivalentom doživotnom zatvoru. Slovenija je ratovala 10 dana dok je Srbija ratovala više od 5 godina, s druge strane Slovenija je članica Europske unije već dvadeset godina dok Srbija još nije. Sve u svemu, razlike opisane nezavisnim varijablama poprilično su velike, ali se ne pokazuju u tolikoj mjeri na zavisnoj varijabli pa se zaključuje da je početna teza ovog teksta da se bez obzira na specifičnosti uvjeta stjecanja neovisnosti, odnos prema Europskoj uniji i intenzitet izmjena vladajućih stranki, kaznene politike Hrvatske, Slovenije i Srbije drastično ne razlikuju, potvrđena.

Pri samom kraju ovog teksta važno je spomenuti njegova ograničenja. Kako su predmet rada države bivše Jugoslavije, može se govoriti o tzv. selekcijskoj pristranosti, odnosno izboru slučajeva koji bi mogli potvrditi tezu. Vrlo je zanimljivo pitanje što bi bilo kada bi se u ovakvu ili sličnu analizu uključilo još zemalja. Bi li analiza Mađarske i Rumunjske ili čak Engleske i Walesa dovela do istog ili potpuno različitog zaključka? Zbog vremenskih ograničenja ovaj tekst nije se mogao pozabaviti državama koje nisu bile dijelom Jugoslavije ali ostavlja

mogućnost nekog novog istraživanja. Vrlo važna ograničenja ovog teksta su vezana uz nezavisne varijable. Prva nezavisna varijabla, intenzitet izmjena vlasti kao cilj je imala pokazati stabilnost političkog sustava promatranih zemalja, zbog ograničenja duljine teksta, u obzir se nisu uzele interne promjene svake stranke i činjenica kako je stranka koja je bila na vlasti 1990-ih, a na vlasti je ponovno i danas, zasigurno ponešto drugačija, što zbog kadra što zbog promjene dominantne političke struje u samoj stranci. Nezavisna varijabla o dužini ratovanja promatranih država također ima određeno ograničenje. Iako bi bilo prikladnije promatrati na čijem se teritoriju vodio rat i kojim intenzitetom je svaka od promatranih država prošla kroz ratna razaranja, ovaj tekst morao se zadovoljiti jednostavnijom varijablom.

Zaključak

Nakon proučavanja razvoja i reformi kaznenih politika triju promatranih država, Hrvatske, Slovenije i Srbije kao i državne zajednice kojoj su sve tri države pripadale, Jugoslaviji, došlo se do nekoliko zaključaka.

Prvo, nakon raspada SFR Jugoslavije sve tri promatrane države najprije su preuzele, a ubrzo potom izmjenile kazneni zakon bivše države. To je uobičajena praksa među državama koje se raspadnu. Ono što je zanimljivo je način na koji su se promatrane države odmakle od kaznenog zakonodavstva SFR Jugoslavije. Hrvatska i Slovenija ukinuli su smrtnu kaznu odmah nakon raskida veza s Jugoslavijom, s tim da je Slovenija nije koristila od 1950-ih godina. Srbija je malo duže pričekala, pa je smrtnu kaznu propisivala kaznenim zakonom sve do 2002. godine. Još jedna „izumrla vrsta“ kazne iz Jugoslavije je takozvani verbalni delikt koji je u sve tri promatrane države zamjenjen govorom mržnje.

Drugo, sve su tri promatrane države, bez obzira na početni položaj, pokazale želju ali i mogućnost da izmjene kazneno zakonodavstvo težeći europskim trendovima u ovom području. Slovenija u tome prednjači dok Srbija pomalo kaska za Hrvatskom zbog činjenice da im članstvo u Europskoj uniji (koje nemaju) ne nameće prihvaćanje svih europskih kaznenih trendova, te da mogu „balansirati“ između europskih pravnih rješenja i ostavštine bivše države.

Na kraju, ovaj rad je pokazao da sve tri države imaju određene sličnosti, ali i razlike jedna u odnosu na drugu. Hrvatska za razliku od druge dvije države nema kaznu doživotnog zatvora, ali je kao i Srbija ratovala znatno duže od Slovenije, te je, baš kao i Slovenija, članica Europske unije za razliku od Srbije. Sve te sličnosti i razlike među državama nisu utjecale na drastičnu razliku među njihovim kaznenim politikama, što je bio i cilj dokazati u ovom tekstu. Ipak, ovaj

tekst ostavlja još mnogo neodgovorenih pitanja te poziva na daljnja komparativna istraživanja promatranih država u potrazi za uzrocima sličnosti i razlika njihovih kaznenih politika.

Literatura

1. Ambrož, Matjaž (2008) Novi slovenski kazneni zakonik. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*. 15 (1): 323-341.
2. Antić, Miljenko (2004) Teorija nadmoći i rat na teritoriju Bivše Jugoslavije (1991. – 1995.). *Politička misao* 16 (2): 117-134.
3. Bošković, Aleksandar; Pavlović, Zoran (2016) Problemski osvrt na organizaciju prethodnog krivičnog postupka u Republici Srbiji i Republici Hrvatskoj. *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu* 23(1): 189-207. Zagreb.
4. Bingulac, Nenad (2017) Criminal sanctions and their development in the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. *Journal of Eastern- European criminal law* 1 (1).
5. Donnelly, Richard C. (1952) The new Yugoslav Criminal code. *The Yale law journal* 61 (4): 510-539.
6. Filipčić, Katja (2019) Life imprisonment in Slovenia. *Crimen* 10(3): 225-238
7. Feješ, Ištvan (2007) The evolution of the Serbian criminal legislation: From the beginning of the transition until the new Criminal Code. *Zbornik radova Pravnog fakulteta* 41(1-2): 171-186. Novi Sad.
8. Flander, Benjamin; Meško, Gorazd; Hacin, rok (2023) Punishment in Slovenia: seventy years of penal policy development. *European Journal on Criminal Policy and Research*. *European Journal on Criminal Policy and Research* 29(1) :625–645
9. Gelo, Ružica (2013) Proces pristupanja Hrvatske Europskoj uniji i strukturni fondovi u EU. *Civitas Crisesis* 1 (1): 177- 205.
10. Gjupanovich, Fran (1958) Particular features of Yugoslav criminal law and procedure. *European Law Division, Law Library, Library of Congress*.
11. Grozdanić, velinka; Škorić, Marissabell (2006) Izmjena kaznenog zatvora- od znatnog ublažavanja do znatnog pooštrenja kaznenopravne represije. *Zbornik Pravnog fakulteta sveučilišta u Rijeci* 27 (2): 821-848.
12. Hina (2019) Srbija uvodi kaznu doživotnog zatvora, stručnjaci i oporba upozoravaju na kršenje konvencija. *Hina.hr*

13. Hrvatski sabor (2003) Zakon o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona
14. Ignjatović, Đorđe M. (1996) Kaznena politika sudova u Jugoslaviji. *NBP. Nauka, bezbednost, policija* 1(1): 50-75
15. Jakšić, Dušan; Davidović, Draomir (2013) Razvoj kaznenog sistema u krivičnom pravu Srbije. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*. 12 (49) : 525-538
16. Kazneni zakon republike Hrvatske (2024)
17. Krivični zakon Socijalističke federativne republike Jugoslavije (1974)
18. Krivični zakonik (1951)
19. Maletić, Tamara (2016) Slovenski monsturni: 5 žena spalio u krušnoj peći. *Express*.
20. Milivojević Antoliš, Lana (2012) *Pogled u novi KZ i njegove značajnije promjene*. *Policija i sigurnost* 21 (2): 374-384
21. Miškulin, Ivica (2021) Usta širom zatvorena, delikt mišljenja u komunističkoj Hrvatskoj 1980.-1990. *AGM*.
22. Mrvoš Pavić (2019) Od iduće godine je svaki spolni čin bez pristanka silovanje. *24sata.hr*.
23. Novoselec, Petar (1991) Razgraničenje pripremnih radnji i pokušaja. *Zbornik Pravnog fakulteta sveučilišta u Rijeci* 29 (2) 721-759).
24. Slovenski kazenski zakonik (2008)
25. Srpski krivični zakon (2019)
26. Stanković, Nevena (2014) Srbija u odnosu sa EU. U: Đukanović, Dragan; Trapara, Vladimir (2014) *Evropska unija i Zapadni Balkan – izazovi i perspektive*. (str 174-189) Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu.
27. Stojanović, Zoran (2013) Da li je Srbiji potrebna reforma krivičnog zakonodavstva?. *Crimen* 4(2): 119-143.
28. Turković, Ksenije (2004) Komparativni prikaz osnovnih obilježja zakonske i sudske kaznene politike u Sloveniji, Austriji, Italiji, Njemačkoj i Republici Hrvatskoj. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*. 11(2): 947-999. Zagreb.
29. Uzelac, Alan (2001) Hrvatsko pravosuđe u devedesetima: od državne nezavisnosti do institucionalne krize. *Politička misao* 38 (2): 3-41.
30. Vidojković, Gordana (2020) Da li je kućni zatvor privilegija samo za „odabrane“. *Otvorena vrata pravosuđa. Rs*.
31. Vuković, Štrbac (2019) Metodologija naučnih istraživanja. *Univerzitet u Beogradu. Tehnički fakultet u Boru* : 28.

32. Živko, Ivana (2019) Horor priča: Žena preživjela noć sa serijskim ubojicom.
24sata.hr

Web stranice

1. Ministarstvo pravosuđa, uprave, i digitalne transformacije (2024)
2. Republika Slovenija gov. SI (2024)
3. Vlada Republike Hrvatske (2024)
4. Vlada Republike Srbije (2024)